

The "Price Nick. Vrettakos" was awarded to Professor Dion. K. MAGLIVERAS

The Cultural Center of the Municipality of Athens has instituted the "Price Nick. Vrettakos" in memory of the distinguished poet. This price is sponsored by Professor Hipp. Yatzidis of the Medical School of the University of Athens. This Price is awarded every two years to a poet while every other year is dedicated to a different literary kind.

For the year 1996 the Price (for the first time) went to the Best Essay and it was awarded to Professor Dion. K. Magliveras for his book titled : " The 20th century Neo-Greek Society through Novels" (Edition of Friends).

With this new book Mr. Dion. Magliveras tries to picture the 20th century Greek Society, as it is presented in various novels.

In his book, among other things we encounter, patterns, customs, situations, professions, problems, facts concerning the Greek society of the 20th century, as presented through the novels of : T Athanasiadis, Ellis, Alexiou, Theotokas, Ioannou, Karagatsis, Kornarou, Marg. Liberaki, B. Moskovi, Lilika Nakou, Xenopoulou, Panagiotopoulou, Prevelaki, Terzaki, P. Hari. According to the specialists we are dealing with an original sociological essay, that no one in Greece has ever attempted something similar, up to date. Mr. Magliveras, in his book, apart from the social situation of the 20th century, also describes persons, habits, ideas, the political and economic life etc., with the extensions they acquire and their impact in general, in other words those elements which constitute the social world of our century.

Professor **Const. GE. ATHANASSOPOULOS**

Constantin GE. ATHANASSOPOULOS

Professeur Section Urbaine et Développement Régional de l' Université des
Sciences Sociales et Politiques PANTEION d' Athènes

**LA NOTION «INVESTISSEMENT PRODUCTIF PRIVE» DANS LE
CADRE INSTITUTIONNEL DE LA LEGISLATION GRECQUE
POUR LE DEVELOPPEMENT**

Bruxelles, 1994

Η ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ ΤΩΝ ΟΤΑ ΣΤΑ ΠΛΑΙΣΙΑ ΤΟΥ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΥ ΚΟΙΝΟΤΙΚΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ

Του κ. Δονάτου ΠΑΠΑΓΙΑΝΝΗ

(Συνέχεια εκ του προηγούμενου τεύχους)

3.1.3. Οι ΟΤΑ και οι δημόσιες επιχειρήσεις - Η υπόθεση Bodson

Ένα πρώτο και ταυτόχρονα κρίσιμο ερώτημα τίθεται ως προς τη δυνατότητα εφαρμογής του αρθ. 90 ΣυνθΕΚ εκτός από τα κράτη μέλη και στους ΟΤΑ, όταν αυτοί αναθέτουν αποκλειστικά ή ειδικά δικαιώματα σε διάφορες επιχειρήσεις.

Απάντηση στο ερώτημα αυτό έδωσε η νομολογία του Δικαστηρίου, το οποίο είχε την ευκαιρία να τοποθετηθεί επ' αυτού σε σχετικό προδικαστικό ερώτημα. Επειδή η σχετική απόφαση⁴⁵ του ΔΕΚ είναι σημαντική για το θέμα που ερευνάται εδώ, επιβάλλεται να γίνει διεξοδική αναφορά στη συγκεκριμένη απόφαση.

3.1.3.1. Τα πραγματικά περιστατικά της υπόθεσης Bodson

Σύμφωνα με το γαλλικό Κώδικα περί Δήμων, η παροχή των «εξωτερικών υπηρεσιών» κηδειών ανατέθηκε στους δήμους. Στις «εξωτερικές υπηρεσίες» περιλαμβάνεται αποκλειστικά και μόνο η μεταφορά του νεκρού, η προμήθεια νεκροφόρων οχημάτων, καθώς και η προμήθεια των υλικών, όπως και η ανεύρεση του προσωπικού που είναι αναγκαία για την ταφή, την εκταφή και την καύση του νεκρού.

Από τα στοιχεία της δικογραφίας προέκυψε, ότι επί συνόλου 36.000 περίπου δήμων της Γαλλίας, οι 5.000, που αντιπροσωπεύουν πληθυσμό 25 εκατομμυρίων, έχουν παραχωρήσει τις «εξωτερικές υπηρεσίες» σε ιδιωτικές επιχειρήσεις. Μια τέτοια επιχείρηση είναι και η Societe des Pompes Funebres Generales με αρκετές θυγατρικές εταιρίες, οι οποίες συνολικά είναι παραχωρησιούχοι σε 2.800 δήμους.

Η C. Bodson έχει την εκμετάλλευση μίας από τις ανεξάρτητες επιχειρήσεις γραφεί-

45. ΔΕΚ υπ. 30/87 (C. Bodson / S.A. Pompes Funebres des regions libres) Συλλ. 1987, 2479. Βλ. παρατηρήσεις στην ΕΕΕυρΔ 1990, 409.

ων τελετών του Michel Lekclerc, ο οποίος έχει δημιουργήσει στη Γαλλία ένα δίκτυο τέτοιων επιχειρήσεων και οι οποίες παρέχουν τις υπηρεσίες τους σε τιμές σαφώς κατώτερες από τις τιμές που εφαρμόζονται συνήθως στον τομέα αυτό, ιδίως από τη Societe des Pompes Funebres Generales και τις θυγατρικές της εταιρίες. Όταν η Bodson ανέλαβε την οργάνωση κηδειών στο έδαφος του Δήμου της Charleville - Mezieres, ο αποκλειστικός παραχωρησιούχος υπέβαλε αίτηση λήψης ασφαλιστικών μέτρων κατά της Bodson.

Ενώπιον του Cour de Cassation, στο οποίο έφθασε τελικά η υπόθεση, ύστερα από την άσκηση των σχετικών ενδίκων μέσων, η Bodson ισχυρίστηκε, ότι ο όμιλος που συγκροτούν οι παραχωρησιούχες επιχειρήσεις εκμεταλλεύτηκε καταχρηστικά τη δεσπόζουσα θέση του στην αγορά και προς στήριξη του επιχειρήματος επικαλέσθηκε γνωμοδότηση της γαλλικής Επιτροπής Ανταγωνισμού, σύμφωνα με την οποία ο όμιλος αυτός κατέχει μονοπώλιο ή δεσπόζουσα θέση.

Με βάση αυτά τα πραγματικά δεδομένα το γαλλικό δικαστήριο ανέστειλε την ενώπιόν του διαδικασία και υπέβαλε στο ΔΕΚ ανάμεσα σε άλλα προδικαστικά ερωτήματα και τα εξής:

α. Μπορεί το άρθρο 90 της Συνθήκης να εφαρμοσθεί στην επιχείρηση ή τον όμιλο επιχειρήσεων που απολαύουν ενός τέτοιου συνόλου δημοτικών μονοπωλίων παραχωρηθέντων κατ' αυτόν τον τρόπο στον εν λόγω τομέα;

β. Στην περίπτωση που το άρθρο 90 της Συνθήκης δεν έχει εφαρμογή σ' αυτή την περίπτωση, μπορεί ωστόσο η εν λόγω επιχείρηση ή ο εν λόγω όμιλος επιχειρήσεων να εμπίπτει στα άρθρα 85 και 86 της Συνθήκης; Ειδικότερα, έχει εφαρμογή το άρθρο 85 επί συμβάσεων παραχώρησης αποκλειστικότητας που συνάπτονται σ' αυτόν τον τομέα με δήμους;

3.1.3.2. Η απόφαση του Δικαστηρίου

Στο βασικό ερώτημα εάν και κατά πόσο το άρθρο 90 ΣυνθΕΚ εφαρμόζεται εκτός από τα κράτη μέλη και στους Δήμους ή τις Κοινότητες, όταν αυτοί παραχωρούν αποκλειστικά ή ειδικά δικαιώματα σε επιχειρήσεις, το Δικαστήριο, ακολουθώντας και την άποψη του Γενικού Εισαγγελέα, δέχθηκε την ορθή άποψη, ότι στις περιπτώσεις αυτές οι ΟΤΑ εξομοιώνονται με τα κράτη μέλη, αφού δρουν ως δημόσια εξουσία⁴⁶, η οποία παραχωρεί στο έδαφος της αποκλειστικά ή ειδικά δικαιώματα.

Το Δικαστήριο δέχθηκε συγκεκριμένα: «Στο μέτρο που οι δήμοι επιβάλλουν, ενδεχομένως, ορισμένο επίπεδο τιμών στους παραχωρησιούχους, υπό την έννοια, ότι δεν θα είχαν παραχωρήσει τις εξωτερικές υπηρεσίες στις επιχειρήσεις αν οι τελευταίες δεν είχαν δεχτεί να εφαρμόσουν ιδιαίτερα υψηλές τιμές, οι εν λόγω δήμοι εμπίπτουν στην περίπτωση του αρθ. 90, παράγραφος 1. Πράγματι, η διάταξη αυτή διέπει τις υποχρεώσεις των κρατών μελών, στην έννοια δε αυτή περιλαμβάνονται, στην περίπτωση αυτή, οι δημόσιες αρχές σε επίπεδο περιφέρειας, επαρχίας ή δήμου, έναντι των επιχειρήσε-

46. Σαφές είναι εν προκειμένω η ελληνική νομοθεσία, η οποία με το αρθ. 51 του ν. 1892/90 ενέταξε σαφώς τους ΟΤΑ στο δημόσιο τομέα, εξαιρώντας όμως τις επιχειρήσεις που συνιστούν οι ΟΤΑ. Βλ. και: Κωνστ. ΓΕ. ΑΘΑΝΑΣΟΠΟΥΛΟΣ: Θεσμικό πλαίσιο Δημοσίων Επιχειρήσεων και Οργανισμών. Αθήναι, 1990, β' έκδ., σ. 26 επ.

ων «στις οποίες χορηγούν ειδικά ή αποκλειστικά δικαιώματα». Η παραχώρηση της αποκλειστικότητας των εξωτερικών υπηρεσιών κηδειών εμπιπτει ακριβώς στην περίπτωση αυτή».

Στα επί μέρους ερωτήματα του παραπέμποντος δικαστηρίου το ΔΕΚ απάντησε ως εξής:

Ως προς την εφαρμογή του αρθ. 85 ΣυνθΕΚ:

Το Δικαστήριο δέχθηκε την άποψη της Επιτροπής σύμφωνα με την οποία το αρθ. 85 ΣυνθΕΚ εφαρμόζεται στις συμφωνίες «μεταξύ επιχειρήσεων». Η διάταξη αυτή δεν αφορά τις συμβάσεις παραχωρήσεως που συνάπτονται μεταξύ των δήμων, που ενεργούν υπό την ιδιότητά τους ως δημοσίων αρχών και των επιχειρήσεων που είναι επιφορτισμένες με την εκτέλεση ορισμένης δημόσιας υπηρεσίας.

Όσον αφορά στην ενδεχόμενη εφαρμογή του αρθ. 85 στις σχέσεις μεταξύ των παραχωρησιούχων επιχειρήσεων που ανήκουν στον ίδιο όμιλο επιχειρήσεων, το Δικαστήριο υπενθυμίζοντας παλαιότερη νομολογία του⁴⁷, δέχθηκε, ότι η διάταξη αυτή δεν αφορά συμφωνίες ή εναρμονισμένες πρακτικές μεταξύ επιχειρήσεων που ανήκουν στον ίδιο όμιλο ως μητρική και θυγατρική εταιρία, όταν οι επιχειρήσεις αποτελούν οικονομική μονάδα στο εσωτερικό της οποίας η θυγατρική δεν απολαύει πραγματικής αυτονομίας κατά τον καθορισμό της γραμμής δράσεώς της στην αγορά και όταν αυτές οι συμφωνίες ή πρακτικές έχουν ως σκοπό τον καθορισμό εσωτερικής κατανομής των δραστηριοτήτων μεταξύ των επιχειρήσεων.

Με την απόφασή του αυτή το Δικαστήριο απέκλεισε την εφαρμογή του αρθ. 85 ΣυνθΕΚ στις συμβάσεις παραχώρησης αποκλειστικών δικαιωμάτων που συνάπτονται μεταξύ δήμων και ιδιωτικών επιχειρήσεων, επικαλούμενο τη σαφή γραμματική διατύπωση του αρθ. 85 ΣυνθΕΚ, το οποίο αναφέρεται σε απαγορευμένες συμφωνίες και εναρμονισμένες πρακτικές που συνάπτονται «μεταξύ επιχειρήσεων», ενώ στην προκειμένη περίπτωση πρόκειται για συμφωνία μεταξύ δημόσιας υπηρεσίας (δήμος) και ιδιωτικής επιχείρησης.

Εύλογα επισημάνθηκε⁴⁸, ότι η παραπάνω θέση του Δικαστηρίου δεν απαντάει στο ερώτημα κατά πόσο το αρθ. 85 ΣυνθΕΚ θα μπορούσε να τύχει εφαρμογής στις περιπτώσεις εκείνες, όπου ο Δήμος ή η Κοινότητα δεν εμφανίζεται, ως φορέας εξουσίας, ως δημόσια αρχή, αλλά ως ισότιμος αντισυμβαλλόμενος μιας άλλης ιδιωτικής επιχείρησης για την παραγωγή ή προμήθεια κάποιου αγαθού ή την παροχή κάποιας υπηρεσίας.

Σε μία τέτοια περίπτωση η προσφυγή στο αρθ. 85 ΣυνθΕΚ δεν πρέπει να αποκλεισθεί, αφού η απόφαση του Δικαστηρίου που συζητείται εδώ απέφυγε να εκφρασθεί ευρέως, αφήνοντας ανοικτό το ενδεχόμενο μιας ευρύτερης ερμηνευτικής προσέγγισης

Ιων. ΦΟΥΦΑΣ

**ΚΑΤΑ ΚΥΜΑΤΑ
ΣΥΝΕΙΔΗΣΕΩΝ**

Ποιήματα

Αθήναι, 1995

47. ΔΕΚ θπ. 15/74 (Centrafarm / Sterling Drug) Συλλ. 1974, 1147.

48. Παπαβασιλείου, Ο ρόλος της Τοπικής Αυτοδιοίκησης στην κοινοτική έννομη τάξη, ΕΕΕυρΔ 1993, 332.

της σχετικής προβληματικής⁴⁹. Την άποψη που υποστηρίζεται εδώ φαίνεται να ενισχύει νεότερη απόφαση του Δικαστηρίου η οποία προχώρησε σε μια σημαντική διευρυνση της έννοιας της επιχείρησης.

Συγκεκριμένα, το Δικαστήριο στην υπόθεση Hofner⁵⁰ διερευνώντας το ερώτημα κατά πόσον ένας δημόσιος οργανισμός απασχολήσεως εργατικού δυναμικού μπορεί να θεωρηθεί ως επιχείρηση κατά την έννοια των αρθ. 85 και 86 ΣυνθΕΚ, δέχθηκε, ότι «η έννοια της επιχειρήσεως καλύπτει κάθε φορέα ο οποίος ασκεί οικονομική δραστηριότητα, ανεξάρτητα από το νομικό καθεστώς που τον διέπει και τον τρόπο της χρηματοδοτήσεώς του, και αφετέρου, ότι η διαμεσολάβηση για την ανεύρεση εργασίας ή προσωπικού αποτελεί οικονομική δραστηριότητα.

Ως προς την εφαρμογή του αρθ. 86 ΣυνθΕΚ:

Στην υπόθεση Bodson, το Δικαστήριο δεν ασχολήθηκε με την δυνατότητα εφαρμογής του αρθ. 86 ΣυνθΕΚ στους δήμους, όταν αυτοί εκμεταλλεύονται καταχρηστικά δεσπόζουσα θέση στην αγορά, αλλά με την εφαρμογή του εν λόγω άρθρου σε όμλο επιχειρήσεων στον οποίο είχε παραχωρηθεί κατ' αποκλειστικότητα συγκεκριμένη παροχή υπηρεσίας και για τον οποίο δέχθηκε, ότι εφόσον πληρούνται και οι υπόλοιπες προϋποθέσεις του εν λόγω άρθρου, μπορεί αυτό (δηλ. το αρθ. 86 ΣυνθΕΚ) να έχει εφαρμογή.

Με αυτή την προβληματική ασχολήθηκε το Δικαστήριο, όπως αναφέρθηκε ήδη στην υπόθεση Höfner, όπου και κατάληξε - διευρύνοντας σημαντικά την έννοια της επιχείρησης - στην παραδοχή, ότι κάθε φορέας ο οποίος ασκεί οικονομική δραστηριότητα, ανεξάρτητα από το νομικό καθεστώς που το διέπει, εμπίπτει στην έννοια της επιχείρησης. Κατά συνέπεια, προσφυγή στο αρθ. 86 ΣυνθΕΚ στην περίπτωση εκείνη όπου Δήμος ή Κοινότητα ασκεί δημοτική υπηρεσία κατά τρόπο που να πληρούνται οι προϋποθέσεις του εν λόγω άρθρου δεν αποκλείεται, κάτι βέβαια που είναι εξαιρετικά δύσκολο να θεμελιωθεί, δεδομένου ότι το έδαφος ενός δήμου ή μιας Κοινότητας δύσκολα θα μπορούσε να θεωρηθεί ότι αποτελεί σημαντικό τμήμα της κοινής αγοράς⁵¹.

3.1.4. Συμπερασματικές παρατηρήσεις

Όπως έχει ήδη αναφερθεί, οι δημοτικές και κοινοτικές επιχειρήσεις προβλέπονται από τον ελληνικό Δημοτικό και Κοινοτικό Κώδικα ως νομικά πρόσωπα ιδιωτικού δικαίου και διέπονται από τους κανόνες της ιδιωτικής οικονομίας, εφόσον δεν ορίζεται διαφορετικά από τον ίδιο τον Δημοτικό και Κοινοτικό Κώδικα (αρθ. 277 παρ. 5 ΔΚΚ)^{51α}.

Σύμφωνα με την προεκτεθείσα νομολογία του Δικαστηρίου αλλά και τη θεωρητική συζήτηση, το άρθρο 90 ΣυνθΕΚ έχει εφαρμογή και στους Δήμους ή στις Κοινότητες

49. Στη θεωρία έχει υποστηριχθεί η άποψη κατά την οποία το κράτος, όταν ενεργεί ως ιδιώτης (συμμετέχοντας στην οικονομική ζωή ως παραγωγός αγαθών ή ως παρέχων υπηρεσίες) και όχι ως φορέας δημόσιας εξουσίας υπόκειται στην διάταξη του αρθ. 85 ΣυνθΕΚ. Βλ. σχετικά Παπαβασιλείου, Ο ρόλος της Τοπικής Αυτοδιοίκησης... οπ.π. σελ. 332 και την εκεί σημειούμενη βιβλιογραφία.

50. ΔΕΚ υπ. C-41/90 (Hofner, Elser), Συλλ. 1991, I-2010.

51. ΔΕΚ υπ. 322/81 (Michelin), Συλλ. 1983, 3461.

51α. Βλ. και: Κωνστ. ΓΕ. ΑΘΑΝΑΣΟΠΟΥΛΟΣ: Περιφερειακή Διοίκηση και Τοπική Αυτοδιοίκηση. Τόμ. Β', Δ' έκδ. Αθήναι, 1998, σ.95 ει.

και κατά συνέπεια οι υποχρεώσεις που βαρύνουν τα κράτη μέλη ως προς τις δημόσιες επιχειρήσεις, βαρύνουν και τους Οργανισμούς Τοπικής Αυτοδιοίκησης.

Πότε μία δημοτική ή κοινοτική επιχείρηση θα θεωρηθεί ως δημόσια επιχείρηση και θα τύχει εξαιρέσεως από τους κανόνες περί ανταγωνισμού κατά την παρ. 2 αρθ. 90 ΣυνθΕΚ, είναι θέμα πραγματικό και θα κριθεί εφόσον συντρέχουν στην συγκεκριμένη περίπτωση οι προϋποθέσεις που αναλύθηκαν παραπάνω. Πάντως ο νομικός προσδιορισμός που επιχειρεί ο εθνικός νομοθέτης για τις δημοτικές και κοινοτικές επιχειρήσεις, είναι για την προκειμένη περίπτωση αδιάφορος.

Κατά συνέπεια, η εξαίρεση των δημοτικών και κοινοτικών επιχειρήσεων από τον δημόσιο τομέα και η ρητή αλλά και πανηγυρική συνάμα ένταξή τους στον ιδιωτικό τομέα που επιχειρεί η διάταξη του αρθ. 277 ΔΚΚ, σε τίποτα δεν εμποδίζει - εφόσον βεβαίως συντρέχουν οι μνημονευθείσες προϋποθέσεις - τον χαρακτηρισμό τους ως δημοσίων επιχειρήσεων κατά την έννοια του αρθ. 90 ΣυνθΕΚ.

Prima facie όλες οι επιχειρήσεις που προβλέπονται στα σχετικά άρθρα του ΔΚΚ, μπορούν κατ' αρχήν να θεωρηθούν ως δημόσιες επιχειρήσεις κατά την έννοια του αρθ. 90 ΣυνθΕΚ, στο βαθμό που οι επιχειρήσεις αυτές συστήνονται με κεφάλαια των Δήμων και Κοινοτήτων (είτε αποκλειστικά είτε κατά πλειοψηφία) και διοικούνται από διοικητικό συμβούλιο το οποίο ορίζεται από το δημοτικό ή κοινοτικό συμβούλιο (π.χ. αρθ. 278, 290 κ.λ.π. ΔΚΚ).

Οι ίδιοι οι Δήμοι και οι Κοινότητες ασκώντας επιχειρηματική δραστηριότητα είναι δυνατόν να θεωρηθούν ως «επιχειρήσεις» κατά την έννοια των αρθ. 85 και 86 ΣυνθΕΚ και να υπέχουν τις εκεί προβλεπόμενες υποχρεώσεις.

3.2. Οι κρατικές ενισχύσεις

Ο ελεύθερος ανταγωνισμός δεν νοθεύεται μόνο με συμφωνίες μεταξύ των επιχειρήσεων, με την καταχρηστική εκμετάλλευση μιας δεσπόζουσας θέσης στην αγορά ή ακόμη με τη συγχώνευση μεταξύ επιχειρήσεων. Νοθεύεται επίσης και μάλιστα σημαντικά με την κρατική παρέμβαση και ειδικά με μορφή των κρατικών ενισχύσεων προς συγκεκριμένες επιχειρήσεις. Οι κρατικές ενισχύσεις μπορούν να λάβουν διάφορες μορφές όπως π.χ. παραχώρηση ευνοϊκών δανείων, απαλλαγές από φόρους και τέλη, παροχές κρατικών εγγυήσεων για συναπτόμενα από την επιχείρηση δάνεια, έγκριση επιδοτήσεων, παραχώρηση κτιρίων ή οικοπέδων ή δωρεών με ιδιαίτερα ευνοϊκούς όρους.

Το κράτος ενισχύει κατά καιρούς τις δημόσιες ή ιδιωτικές επιχειρήσεις για διάφορους λόγους, μεταξύ των οποίων θα μπορούσαν να μνημονευθούν εδώ, η βελτίωση της ανταγωνιστικότητας της εθνικής οικονομίας, η καταπολέμηση της ανεργίας, η περιφερειακή ανάπτυξη κ.ά..

3.2.1. Η έννοια των κρατικών ενισχύσεων

Σύμφωνα με το αρθ. 92 ΣυνθΕΚ «ενισχύσεις που χορηγούνται υπό οποιαδήποτε μορφή από τα κράτη ή με κρατικούς πόρους και που νοθεύουν ή απειλούν να νοθεύ-

ΤΙΜΗ

Γεωργίου Κ. ΒΛΑΧΟΥ

Mélanges G. C. VLACHOS

Αθήναι, 1995

σουν τον ανταγωνισμό δια της ευνοϊκής μεταχειρίσεως ορισμένων επιχειρήσεων ή ορισμένων κλάδων παραγωγής είναι ασυμβίβαστες με την κοινή αγορά, κατά το μέτρο που επηρεάζουν τις μεταξύ κρατών μελών συναλλαγές, εκτός αν η παρούσα συνθήκη ορίζει άλλως».

Ο όρος «κρατική ενίσχυση»⁵² πρέπει να νοηθεί ευρύτατα. Κατ' αρχήν στην έννοια της κρατικής ενίσχυσης εμπίπτουν όχι μόνο οι θετικές ενισχύσεις, όπως π.χ. οι επιδοτήσεις αλλά και κάθε μορφή ελάφρυνσης από οικονομικά βάρη. Το Δικαστήριο περιχαράκωνοντας νομολογιακά την έννοια των κρατικών ενισχύσεων διασάφησε, ότι στην έννοια αυτή συμπεριλαμβάνονται «μέτρα τα οποία κατά διαφορετικούς τρόπους μειώνουν τις επιβαρύνσεις τις οποίες θα έπρεπε να φέρει κανονικά μία επιχείρηση»⁵³.

Την αρχική αυτή ερμηνευτική προσέγγιση, το Δικαστήριο είχε την ευκαιρία να προσδιορίσει έτι περαιτέρω δεχόμενο π.χ.⁵⁴ ότι στην έννοια των κρατικών ενισχύσεων περιλαμβάνεται και κάθε πλεονέκτημα το οποίο απολαμβάνει η επιχείρηση χωρίς κάποια αντιπαροχή.

Από την πάγια νομολογία του ΔΕΚ προκύπτει επίσης, ότι το αρθ. 92 παρ. 1 ΣυνθΕΚ δεν προβαίνει σε διάκριση των κρατικών παρεμβάσεων ανάλογα με τις αιτίες ή τους σκοπούς που επιδιώκουν οι κρατικές ενισχύσεις αλλά τις ορίζει σε συνάρτηση με τα αποτελέσματά τους⁵⁵. Κατά συνέπεια ο κοινωνικός χαρακτήρας μίας κρατικής παρέμβασης δεν αρκεί για να αποκλείεται, άνευ ετέρου, η δυνατότητα χαρακτηρισμού της ως κρατικής ενίσχυσης κατά την έννοια του αρθ. 92 ΣυνθΕΚ.

Σε άλλη απόφασή του το Δικαστήριο δέχθηκε περαιτέρω, ότι «για την εκτίμηση του αν ορισμένο κρατικό μέτρο συνιστά ενίσχυση, πρέπει να προσδιορισθεί εάν η ωφελομένη επιχείρηση αντλεί οικονομικό όφελος το οποίο δεν θα είχε αποκομίσει υπό τις συνήθεις συνθήκες της αγοράς»⁵⁶, ενώ σε άλλη περίπτωση έκρινε, ότι για να καθορισθεί αν διάφορα μέτρα έχουν χαρακτήρα ενισχύσεων, «πρέπει να κριθεί αν, υπό παρόμοιες περιστάσεις, ένας ιδιώτης επιχειρηματίας μεγέθους συγκρισίμου προς το μέγεθος των οργανισμών που διαχειρίζονται τον δημόσιο τομέα θα μπορούσε να οδηγηθεί⁵⁷

52. Από την πρόσφατη βιβλιογραφία βλ. Μουμαλειζή, *Κρατικές και κοινοπκές ενισχύσεις: έλεγχος νομιμότητας και διοικητικές κυρώσεις σε περίπτωση απάτης*, ΕΕΕυρΔ 1997, 225, Μ. Φεφέ, *Συνεταιριστικά χρέη: κρατική πολιτική και κοινοπκό δίκαιο*, ΝοΒ 1997, 361, Skouris, *Der Begriff der staatlichen Beihilfen nach dem Europäischen Gemeinschaftsrecht und die Folgen der Verletzung des Art. 93 Abs. 3 ECV*, ΕΕΕυρΔ 1996, 251.

53. ΔΕΚ υπ. 30/59 (*Stenkolenmijuen in Linburg/Ανωτάτη Αρχή*) Συλλ. 1961, 43.

54. ΔΕΚ υπ. 78/76 (*Steinike*) Συλλ. 1977, 595, υπ. 57/86 (*Ελλάδα/Επιτροπή*) Συλλ. 1988, 2869, υπ. 173/73 (*Ιταλία/Επιτροπή*) Συλλ. 1974, 709, υπ. 310/85 (*Deufil/Επιτροπή*) Συλλ. 1987, 921.

55. ΔΕΚ υπ. 173/73 (*Ιταλία/Επιτροπή*) Συλλ. 1974, 709, υπ. 310/85 (*Deufil/Επιτροπή*) Συλλ. 1987, 921, υπ. C-241/94 (*Γαλλία/Επιτροπή*), απόφαση της 26.9.1996.

56. ΔΕΚ υπ. C-39/94 (*SFEI/La Poste*) αποφ. 11.7.1996, στην οποία το ΔΕΚ δέχθηκε ότι η παροχή υλικοτεχνικής και εμπορικής υποστήριξης, χωρίς την συνήθη αντιπαροχή εκ μέρους δημόσιας επιχείρησης προς τις ιδιωτικού δικαίου θυγατρικές της, οι οποίες ασκούν δραστηριότητα για την οποία επιτρέπεται ο ανταγωνισμός, μπορεί να συνιστά κρατική ενίσχυση υπό την έννοια του αρθ. 92 ΣυνθΕΚ.

57. ΔΕΚ υπ. C-278-280 (*Ισπανία/Επιτροπή*) απόφ. 14.9.1994. Η άποψη αυτή έχει καθιερωθεί στην θεωρία του Κοινοπκού Δικαίου ως «αρχή του ιδιώτη επενδυτή», βλ. Μ. Φεφέ, *Συνεταιριστικά χρέη: κρατική πολιτική και κοινοπκό δίκαιο*, ΝοΒ 1997, 361.

στο να προβεί σε τόσο σημαντικές εισφορές κεφαλαίου».

Ως προς την προέλευση των κρατικών ενισχύσεων επιβάλλεται να υπομνησθεί ότι, κατά τη νομολογία⁵⁸ του Δικαστηρίου, για να θεωρηθεί η επίδικη επένδυση ως κρατική ενίσχυση πρέπει να αναλυθεί ως πλεονέκτημα χορηγούμενο άμεσα ή έμμεσα από κρατικούς πόρους, ενώ δεν αποκλείεται η χορήγηση κονδυλίων από το Δημόσιο σε δημόσιο οργανισμό να συνιστά κρατική ενίσχυση κατά την έννοια του αρθ. 92 ΣυνθΕΚ⁵⁹.

Η κρατική ενίσχυση είναι αντίθετη με το κοινοτικό δίκαιο εάν πληρούνται σωρευτικά δύο προϋποθέσεις:

α. Η κρατική ενίσχυση νοθεύει ή απειλεί να νοθεύσει τον ανταγωνισμό.

β. Η κρατική ενίσχυση επηρεάζει τις μεταξύ των κρατών μελών συναλλαγές.

Νόθευση ή απειλή νόθευσης του ανταγωνισμού υπάρχει, όταν οι ανταγωνιστές της επιχείρησης, που λαμβάνει την κρατική ενίσχυση, δεν μπορούν να διαδραματίσουν καθοριστικό ρόλο στην αγορά εξ' αιτίας της συγκεκριμένης ενίσχυσης, που ευνοεί την ανταγωνιστική επιχείρηση. Επηρεασμός των μεταξύ των κρατών μελών συναλλαγών υπάρχει όταν η παρασχεθείσα κρατική ενίσχυση καθιστά τις συναλλαγές περισσότερο δύσκολες ή αυξάνει το κόστος τους ή ευνοεί τις εθνικές εξαγωγές. Σύμφωνα με τη νομολογία του Δικαστηρίου αλλά και την άποψη της Επιτροπής, δεν είναι απαραίτητο να αποδειχθεί ότι η κρατική ενίσχυση νοθεύει πράγματι τον ανταγωνισμό ή επηρεάζει πράγματι το διακοινοτικό εμπόριο. Αρκεί η πιθανολόγηση ενός τέτοιου κινδύνου που προκύπτει από την εισαγωγή του καθεστώτος ενισχύσεως, μολονότι οι συνέπειες δεν έχουν εμφανισθεί στην αγορά.

Αμφισβήτηση επικρατεί στη θεωρία ως προς το ερώτημα, εάν η νόθευση του ανταγωνισμού στο ενδοκοινοτικό εμπόριο, που προκαλείται από την παροχή της κρατικής ενίσχυσης, πρέπει να είναι αισθητή, να προκαλεί δηλαδή σημαντικές αλλαγές στο εμπόριο, για να θεωρείται απαγορευμένη. Το Δικαστήριο έκρινε, ότι το εν λόγω κριτήριο πρέπει να εφαρμόζεται στις ενισχύσεις που περιλαμβάνονται σε συνολικά αναπτυξιακά προγράμματα⁶⁰. Η Επιτροπή πάντως συνεξετάζει⁶¹ πάντοτε την ύπαρξη ελάχιστων προϋποθέσεων που έχουν σχέση με το ύψος των ενισχύσεων, ή το μέγεθος της επιχείρησης, τον κύκλο εργασιών της κ.λ. για να κρίνει, αν η σχετική ενίσχυση εμπίπτει στην απαγόρευση ή όχι.

ΕΘΝΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΕΡΕΥΝΩΝ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ
ΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ

Ι. ΔΗΜΗΤΡΟΥΚΑΣ

ΤΟ ΤΑΞΙΔΙ ΤΟΥ ΡΗΤΟΡΑ
ΘΩΜΑ ΜΑΓΙΣΤΡΟΥ (1310):
ΜΙΑ ΕΠΑΝΕΞΕΤΑΣΗ

Ανάτυπο από τα Σύμμεικτα 10
Αθήναι, 1996

58. ΔΕΚ υπ. Τ-358/94 (Air France/Επιτροπή) απόφ. Της 12.12.1996.

59. ΔΕΚ υπ. C-348/93 (Επιτροπή/Ιταλία) απόφ. 4.4.1995.

60 ΔΕΚ υπ. 248/84 (Γερμανία/Επιτροπή) Συλλ. 1987, 4013.

61. ΕΕ 1992, C-213/2.

3.2.2. Οι προβλεπόμενες εξαιρέσεις

Για λόγους κυρίως κοινωνικών και περιφερειακής ανάπτυξης⁶², ορισμένες κρατικές ενισχύσεις κρίθηκαν από την ίδια τη Συνθήκη ως συμβιβαστές με την κοινή αγορά, κατά τις προβλέψεις των παρ. 2 και 3 του αρθ. 92 ΣυνθΕΚ.

Κατά την παρ. 2 αρθ. 92 ΣυνθΕΚ συμβιβάζονται με την κοινή αγορά:

Οι ενισχύσεις κοινωνικού χαρακτήρα προς μεμονωμένους καταναλωτές, υπό τον όρο, ότι χορηγούνται χωρίς διάκριση προελεύσεως των προϊόντων.

Οι ενισχύσεις για την επανόρθωση ζημιών που προκαλούνται από θεομηνίες ή άλλα έκτακτα γεγονότα.

Οι ενισχύσεις προς την οικονομία ορισμένων περιοχών της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας, οι οποίες θίγονται από τη διαίρεση της Γερμανίας, κατά το μέτρο που είναι αναγκαίες για την αντιστάθμιση των οικονομικών μειονεκτημάτων που προκαλούνται από τη διαίρεση αυτή.

Από τις τρεις αυτές κατηγορίες κρατικών ενισχύσεων που θεωρούνται *ipso jure* ως συμβιβαστές με την κοινή αγορά, η τρίτη κατέστη ήδη άνευ αντικειμένου μετά την ένωση των δύο Γερμανιών, ενώ αντιρρήσεις εκφράζονται και για την πρώτη κατηγορία, δεδομένου ότι οι σχετικές κρατικές ενισχύσεις παρέχονται σε «μεμονωμένους καταναλωτές» και όχι σε επιχειρήσεις για να μπορούν να έχουν επίδραση επί του ανταγωνισμού και κατά συνέπεια η εν λόγω κατηγορία ενισχύσεων δεν έχει θέση στο συγκεκριμένο άρθρο.

Κατά την παρ. 3 αρθ. 92 ΣυνθΕΚ δύνανται να θεωρηθούν ότι συμβιβάζονται με την κοινή αγορά:

Οι ενισχύσεις για την προώθηση της οικονομικής ανάπτυξης περιοχών, στις οποίες το βιοτικό επίπεδο είναι ασυνήθως χαμηλό ή στις οποίες επικρατεί σοβαρή υποαπασχόληση.

Οι ενισχύσεις για την προώθηση σημαντικών σχεδίων κοινού ευρωπαϊκού ενδιαφέροντος^{62α} για την άρση σοβαρής διαταραχής της οικονομίας κράτους μέλους.

Οι ενισχύσεις για την προώθηση της ανάπτυξης ορισμένων οικονομικών δραστηριοτήτων ή οικονομικών περιοχών, εφόσον δεν αλλοιώνουν τους όρους των συναλλαγών κατά τρόπο που θα αντέκειτο προς το κοινό συμφέρον.

Οι ενισχύσεις για την προώθηση του πολιτισμού⁶³ και της διατήρησης της πολιτιστικής κληρονομιάς, εφόσον δεν αλλοιώνουν τους όρους συναλλαγών και ανταγωνισμού στην Κοινότητα σε βαθμό αντίθετο προς το κοινό συμφέρον.

Άλλες κατηγορίες ενισχύσεων καθορίζονται από το Συμβούλιο, το οποίο αποφασίζει με ειδική πλειοψηφία μετά από πρόταση της Επιτροπής.

Η δεύτερη αυτή κατηγορία ενισχύσεων, οι οποίες δύνανται να θεωρηθούν, ότι

62. Βλ. και: Κωνσ. ΓΕ. ΑΘΑΝΑΣΟΠΟΥΛΟΣ: Θεσμικό πλαίσιο περιφερειακής ανάπτυξης. Τόμ. Α', Β' έκδ. Αθήναι, 1992, σ. 21 επ.

62α. Κατά την άποψη της Επιτροπής που επιβεβαιώθηκε και από το Δικαστήριο ένα σχέδιο μπορεί να θεωρηθεί ως «ευρωπαϊκού ενδιαφέροντος» όταν εντάσσεται σε διεθνές ευρωπαϊκό πρόγραμμα που υποστηρίζουν από κοινού διάφορες κυβερνήσεις κρατών μελών ή όταν αποτελεί μέρος εναρμονισμένης δράσης διαφόρων κρατών μελών για την καταπολέμηση κοινής απειλής όπως για παράδειγμα η μόλυνση του περιβάλλοντος, βλ. ΔΕΚ υπ. 62/87 και 72/87 (Executif regional Wallon et SA Claverbel) Συλλ. 1988, 1573.

63. Η κατηγορία αυτή ενισχύσεων προβλέφθηκε για πρώτη φορά με τη Συνθήκη του Μάαστριχτ. Βλ. σχεπκώς: Κωνσ. ΓΕ. ΑΘΑΝΑΣΟΠΟΥΛΟΣ, Ι. ΒΛΑΣΗΣ, Β. ΔΕΛΗΘΕΟΥ: Το Δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Τόμ. Α'. Αθήναι, 1996, σ. 33 επ.

συμβιβάζονται με την κοινή αγορά κατέστη αναγκαία, επειδή ήταν αδύνατον να προβλεφθούν σε κάθε λεπτομέρεια όλες οι κατηγορίες ενισχύσεων που θα μπορούσαν να κριθούν από την ίδια τη Συνθήκη ως συμβιβάσιμες με την κοινή αγορά. Η παρέμβαση της Επιτροπής κρίθηκε εκ του λόγου αυτού απαραίτητη. Η κρίση για το συμβιβαστό της κρατικής ενίσχυσης με την κοινή αγορά, που εντάσσεται στην παρ. 3 αρθ. 92 ΣυνθΕΚ προϋποθέτει έκδοση πράξης, κύριο γνώρισμα της οποίας είναι η ευρύτατη διακριτική ευχέρεια που διαθέτει εν προκειμένω η Επιτροπή.

Κατά πάγια νομολογία του ΔΕΚ, για την εφαρμογή του αρθ. 92 παρ. 3 ΣυνθΕΚ, «η Επιτροπή έχει ευρεία διακριτική ευχέρεια, η άσκηση της οποίας συνεπάγεται εκτιμήσεις οικονομικής και κοινωνικής φύσεως που πρέπει να γίνονται μέσα στο κοινοτικό πλαίσιο. Ωστόσο, η συλλογιστική που ακολουθεί η Επιτροπή πρέπει να παρουσιάζει συνοχή»⁶⁴.

Στις εξαιρέσεις από τις διατάξεις για τις κρατικές ενισχύσεις πρέπει, τέλος, να αναφερθούν η διάταξη των αρθ. 40 παρ. 3 και 42 ΣυνθΕΚ για τη γεωργία, του αρθ. 77 ΣυνθΕΚ για τις μεταφορές και του αρθ. 90 παρ. 2 ΣυνθΕΚ για τις δημόσιες επιχειρήσεις. Μία ιδιόμορφη δυνατότητα εξαίρεσης προβλέπεται, τέλος στην παρ. 2 τρίτο εδάφιο του αρθ. 93 ΣυνθΕΚ, κατά την οποία, ύστερα από αίτηση κράτους μέλους, το Συμβούλιο δύναται να αποφασίσει ομοφώνως, ότι ενίσχυση που έχει θεσπισθεί ή που πρόκειται να θεσπισθεί από το κράτος αυτό, θεωρείται συμβιβάσιμη με την κοινή αγορά κατά παρέκκλιση των σχετικών διατάξεων, αν εξαιρετικές περιστάσεις δικαιολογούν μία τέτοια απόφαση.

Συνεχίζεται...

⁶⁴ ΔΕΚ υπ. C-278-280/92, (Ισπανία/Επιτροπή) απόφαση της 14.9.1994.

ΣΩΤ. Ι. ΑΓΑΠΗΤΙΔΗ
Ομοτίμου Καθηγητού Εθνικού Μετσοβίου Πολυτεχνείου

**ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ
ΘΕΜΑΤΑ**

Αθήναι, 1991

Δήμος Τριπόλεως
Κωνστ. ΓΕ. Αθανασόπουλος

**Η ΑΝΑΠΤΥΞΗ
ΤΟΥ ΝΟΜΟΥ ΑΡΚΑΔΙΑΣ
ΚΑΙ
ΤΟΥ ΔΗΜΟΥ ΤΡΙΠΟΛΕΩΣ**

Πρακτικά Ημερίδας
(5 Απριλίου 1997)

Με την επιστημονική
συμβολή του
Επιστημονικού Επιτελείου της
«ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗΣ
ΑΠΟΚΕΝΤΡΩΣΗΣ,
ΤΟΠΙΚΗΣ
ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΚΑΙ
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ
ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ»

Τρίπολις, 1997